

С.М. Садовенко

**УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР У ПОЛЬСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ
ПРОСТОРІ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ
ЯК СКЛАДОВА ТРАНСКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ**

У статті український театр розглядається у польському соціокультурному просторі першої чверті ХХІ століття як складова транскультурного діалогу, інструмент формування національно-культурної ідентичності в умовах війни в Україні та пов'язаної з нею вимушеної міграції. Визначається його роль у формуванні перформативних практик солідарності, інституційної інтеграції та деколонізації культурних наративів. Мету наукової розвідки становить осмислення репрезентації українського театру в Польщі як транскультурного феномена досліджуваного періоду. Окрему увагу приділено аналізу форматів репрезентації (гостьові покази, копродукція, освітні проєкти) та тематичних ліній (війна, біженство, історична пам'ять тощо) українського театру в Польщі в її географічних центрах (Вроцлав, Варшава, Бидгощ). Систематизовано та проаналізовано емпіричні дані щодо українського театру у Польщі як комплексного феномену, що поєднує гуманітарну реакцію на війну, інструменти культурної дипломатії та механізми інституційної інтеграції. Показано, що український театр у Польщі функціонує як активний агент транскультурних театральних практик, що трансформує польське театральне поле і сприяє переосмисленню образу України в європейському культурному просторі. Засвідчено, що український театр у Польщі відіграє значну роль у формуванні транскордонної солідарності, оновленні культурної пам'яті, інтеграції українських митців у європейські мережі театрів міграції (Theatre of Migration). Такі ініціативи розширюють межі пізнаваності і розуміння української культури, впливають на репертуарні стратегії, політику пам'яті, сприяють взаєморозумінню та соціальній інтеграції, створюють простір для українсько-польського культурного діалогу, подолання стереотипів, формування спільних цінностей і досягнення нових моделей соціальної взаємодії та культурної дипломатії.

Ключові слова: український театр, театральне мистецтво, українсько-польський культурний діалог, театральні практики, транскультурний діалог, національно-культурна ідентичність, діалог культур, Theatre of Migration, копродукція, історична пам'ять, міжкультурна комунікація, Польща, Україна, культурна дипломатія, соціокультурний простір першої чверті ХХІ століття.

DOI 10.34079/2518-1343-2025-15-30-153-165

Актуальність дослідження. Радикальні трансформації європейського соціокультурного простору, зумовлені повномасштабною російсько-українською війною, посиленням міграційних процесів, актуалізацією постколоніальних і пам'яттєвих дискурсів, а також зростанням ролі медіатизації театральної комунікації, визначають необхідність нового міждисциплінарного осмислення репрезентації української культури поза межами України. У цьому контексті театральний ландшафт Польщі першої чверті ХХІ століття постає як один із ключових просторів культурного трансферу, в межах якого український театр у формах гостьових показів, копродукцій, резиденцій, освітніх програм та ініціатив, пов'язаних із театром міграції (Theatre of

Migration), функціонує як художній феномен, що артикулює досвід війни, вимушеність переселення, пошук нових моделей соціальної взаємодії тощо. Репрезентація українського театру на польській сцені від 2014 року, особливо після 2022 року, потребує системного аналізу як складова ширших процесів переосмислення образу «Сходу» в польському культурному полі, формування практик солідарності та водночас осмислення ризиків символічної інструменталізації травматичного досвіду.

Український театр у Польщі виявляє себе як відкритий перформативний ресурс, здатний до переосмислення у різних інституційних і медіальних контекстах. Фестивальні програми, зокрема цикли, присвячені українському театру, спеціальні репертуарні лінійки польських театрів, документально-перформативні проєкти, орієнтовані на роботу з досвідом біженців та дітей, копродукція польських і українських митців, а також створення окремих платформ, спрямованих на українськомовну публіку, засвідчують, що українська сцена в Польщі набуває художнього і виразного соціокультурного виміру. Вона постає каналом артикуляції пам'яті про війну, інструментом інтеграції та підтримки спільнот, а також простором переговорювання символічних і владних асиметрій між «центром» і «периферією». Водночас відсутність цілісної, систематизованої аналітики подій, а також розпорошеність інформації між фестивальними програмами, онлайн-анонсами, критичними публікаціями та індивідуальними дослідницькими оглядами істотно ускладнюють науковий дискурс щодо цієї проблематики й актуалізують потребу створення верифікованого корпусу даних, який дозволив би перейти від одиничних наукових розвідок до системного аналітичного узагальнення.

Актуальність обраної теми підтверджується зростанням дослідницького інтересу польських та українських науковців щодо проблеми театрів міграції, біженського театру, постколоніальних і пам'яттєвих вимірів сучасної сцени, а також до інституційних і фестивальних форматів підтримки українських митців у Польщі. У працях польських авторів, присвячених функціонуванню українського театру в польському культурному полі (Bal, 2023; Kręglewska, 2023; Mrozek, 2025), наголошується на зміні аналітичної оптики – від «етнографічного» або узагальненого «східного» образу України до складніших наративів війни, травми, жіночого й дитячого досвіду, а також на формуванні нових моделей співтворчості та копродукцій між польськими й українськими інституціями. Науковий дискурс, щодо вивчення українського театру в транскордонному вимірі, дедалі частіше розглядають польський театральний простір як лабораторію транскультурних практик, у межах якої відбувається не лише показ українських вистав, а й процеси переосмислення української ідентичності в ситуаціях діаспорності, тимчасового захисту, досвіду біженців та інтеграції у локальні спільноти (Bal, 2023; Boroch, Korzeniowska-Bihun, 2024). Водночас наявні підходи здебільшого зосереджуються на окремих фестивалях, показових проєктах або персоналіях, рідко пропонуючи цілісну, емпірично верифіковану картину інституційних вузлів, форматів репрезентації, географії подій та онлайн-присутності українського театру в Польщі.

Важливість цього дослідження визначається поєднанням наукової та соціокультурної значущості проблематики. З одного боку, систематизація верифікованого корпусу подій 2014–2025 років, із особливим акцентом на період 2022–2025 років, дозволяє розглянути інституційне поле, в межах якого український театр набуває публічного голосу на польській сцені, простежити еволюцію форматів репрезентації від поодиноких гастрольних показів до копродукцій і довготривалих програм та виявити ключові режими темпоральності й пам'яті, через які осмислюється війна (Boroch, Korzeniowska-Bihun, 2024; Kręglewska, 2023). З іншого – здійснити аналіз щодо організації українського театру в Польщі, дослідити наративи, що формуються в

онлайн-репрезентаціях, розглянути підґрунтя для оцінки впливу театральних практик щодо бачення України в європейському культурному просторі, процеси символічної інтеграції та конструювання солідарності (Meerzon, Wilmer, 2023; Mrozek, 2025). У поєднанні з міждисциплінарними підходами theatre of migration, memory studies, cultural transfer та постколоніальними студіями це визначає актуальність обраної теми як для теорії сучасного театру, так і для ширшого поля культурології та досліджень політики пам'яті (Erl, 2011; Meerzon, 2012; Meerzon, 2020; Meerzon, Wilmer, 2023).

Аналіз останніх досліджень. У сучасних наукових дослідженнях проблема ролі театру та мистецьких ініціатив у формуванні національно-культурної ідентичності, репрезентації досвіду війни та вимушеної міграції розглядається в межах кількох перехресних аналітичних напрямів, зокрема студій театр і міграція / театр біженців (theatre and migration / refugee theatre), культурної політики, досліджень громадянського суспільства, перформативних практик солідарності та креативних індустрій. У цьому контексті театр постає не лише як естетичний феномен, а як соціокультурний механізм виробництва публічних нарративів, роботи з травматичним досвідом та формування нових режимів видимості для спільнот, що перебувають у ситуації міграції або вимушеного переселення. Означена проблематика знайшла відображення у працях таких дослідників, як С. Бішоп (Bishop, 2012), Р. Борох та А. Коженювська-Бігун (Boroch, Korzeniowska-Bihun, 2024), А. Ерл (Erl, 2011), Е. Кох (Cox, 2014), К. Креглевська (Kreglewska, 2023), Й. Меерзон (Meerzon, 2012; Meerzon, 2020; Meerzon, Wilmer, 2023), В. Мрожек, А. Ясінська (Mrozek, Jasińska, 2025) та ін. Як слушно зазначають Яна Меерзон і С. Е. Вилмер, «театр вимушених переселенців і пов'язана з ним діяльність не лише надавали психологічну й організаційну підтримку переселеним особам, а й самі ставали формою артикуляції досвіду переміщення» (Meerzon, Wilmer, 2023, с. 501–511). Відтак, театральна проблематика постає активною соціальною практикою, яка через власні форми репрезентації й артикуляції травматичного досвіду війни й вимушеної міграції робить видимими історії переміщення та створює нові режими соціальної присутності для переміщених спільнот. Це підтверджує багатовимірний соціокультурний характер театральних практик у кризових контекстах.

У міждисциплінарних дослідженнях, присвячених театрам міграції, театр концептуалізується як простір артикуляції травматичного досвіду переселення, реконфігурації колективної пам'яті та транскордонної циркуляції культурних смислів (Cox, 2014); Meerzon, Wilmer, 2023). Як зауважують Роберт Борох і Анна Коженювська-Бігун, «дії українського театру в Польщі можна спостерігати в таких сферах: (1) використання українськими театральними митцями оригінальних українських драматургічних матеріалів; (2) рух польських театральних діячів, що використовують українські драматургічні матеріали; та (3) участь українських театральних діячів у роботі польських культурних установ. Така співпраця вказує на міцну польсько-українську культурну комунікацію та підкреслює можливість виокремлення української культури в європейському соціокультурному просторі як естетично цінної та незалежної від російського впливу. Тому не дивно, що зовнішня політика України формується культурно значущими факторами, такими як театр» (Boroch, Korzeniowska-Bihun, 2024). У праці Я. Меерзон наголошується, що сценічні практики біженців і мігрантів формують окремий підтип театрів міграції, у межах якого перформативність тіла, голосу та біографічних нарративів одночасно фіксує вразливість суб'єкта й артикулює його право на політичну присутність (Meerzon, 2020). Зокрема, у польському контексті театральна присутність українських митців сприймається як «своєрідна сфера контакту», де сценічна діяльність стає простором зустрічі з Іншим і взаємності, що характеризує мобільність культурних практик після 24 лютого 2022 року. У цьому теоретичному полі український театр поза межами країни, зокрема в

Польщі, дедалі частіше розглядається як складова ширшого європейського простору театрів міграції, що відкриває можливість аналізу його репрезентацій у координатах транскультурного обміну та переформатування владних асиметрій у постколоніальному східноєвропейському контексті (Kreglewska, 2023).

На тлі загальнотеоретичних розвідок формується специфічний польський дослідницький контекст, у межах якого аналізуються репрезентації війни в Україні на польських сценах, практики солідарності з українськими митцями та інституційні механізми прийому «театру біженців». Критичні огляди, опубліковані в журналі *Teatr*, у часописі *Didaskalia* та на порталі e-teatr.pl, фіксують амбівалентність естетичних стратегій і ризики перетворення українського досвіду на «видовище чужих страждань», що особливо виразно проявляється в умовах інтенсивної присутності воєнних сюжетів у польському репертуарі після 2022 року (Mrozek, 2025). Паралельно з'являються емпіричні кейс-стаді, у яких діяльність українського театру в Польщі після 24 лютого 2022 року описується як багатомірне явище, що охоплює україномовні проєкти, використання української драматургії польськими режисерами та інтеграцію українських артистів до інституційних структур польських театрів (Boroch, Korzeniowska-Bihun, 2024). Значущими є також дослідження польсько-українських культурних зв'язків і культурної дипломатії, у межах яких театр розглядається як інструмент формування образу України в європейському публічному просторі та як середовище інституційної інтеграції митців-мігрантів (Kreglewska, 2023).

Таким чином, український театр у Польщі водночас конститує нові форми міграційних театральних практик і культурної мобільності після повномасштабної війни та стає активним середовищем транскордонного комунікаційного та культурного обміну, що робить його реальним агентом формування публічних наративів, солідарності та культурної ідентичності у європейському контексті.

Український дослідницький дискурс зосереджується на процесах трансформації культури і мистецтва в умовах гібридної й повномасштабної війни, актуалізації національної ідентичності та культурної суб'єктності в міжнародному просторі. У працях, присвячених сучасному українському театру та культурній політиці, наголошується на поєднанні емансипативних, постколоніальних і пам'ятєвих вимірів сценічних практик, а також на здатності до переосмислення усталених образів України в європейському культурному уявленні (А. Гайшенець, А. Сендецький та ін.). Водночас аналітична увага спрямовується на громадські й волонтерські мистецькі ініціативи, що виникли після 2014 та 2022 років як відповідь на воєнну агресію, внутрішнє переміщення та масову еміграцію. Саме ці ініціативи часто функціонують як «мости» між українським і польським театральними середовищами та як каталізатори транскордонних проєктів. Аналітичні огляди українських культурних інституцій і міжнародних проєктів додатково підкреслюють, що підтримка мобільності митців, спільних програм, резиденцій і фестивальних ліній є ключовою умовою збереження та розвитку українського театру в екзилі й діаспорі, а також формування стійких транскордонних мереж солідарності.

Зарубіжні дослідження, дотичні до цієї проблематики, охоплюють ширше коло питань щодо культурної пам'яті, перформативності, травми та участі громадян у мистецтві як формі політичної суб'єктності. Концепти культурної та перформативної пам'яті дозволяють інтерпретувати театральні репрезентації війни й міграції як інструменти символічного структурування досвіду, а не лише як його відображення (Erll, 2011). Дослідження партисипативного мистецтва та громадянського мистецького активізму наголошують, що театральні проєкти, пов'язані з біженцями та мігрантами, репрезентуючи маргіналізовані голоси, моделюють нові форми спільності та солідарності в урбаністичних просторах Європи (Bishop, 2012). Саме на перетині студій

театрів міграції, пам'яттєвих студій і теорій партисипативного мистецтва окреслюється аналітичне поле, у межах якого репрезентація українського театру в Польщі може бути інтерпретована як механізм культурного трансферу, інструмент підтримки національно-культурної ідентичності в умовах війни та лабораторія нових форм громадянської й художньої суб'єктності українців у транскультурному європейському просторі.

Метою дослідження є осмислення репрезентації українського театру в Польщі як транскультурного феномена в координатах Theatre of Migration, Cultural Transfer та Memory Studies шляхом типологізації форматів присутності, виявлення провідних тематичних ліній, пов'язаних із війною, вимушеною міграцією, пам'яттю і розкриття української ідентичності у польському театральному просторі досліджуваного періоду.

Методи дослідження. Методологію дослідження складають загально наукові й специфічні культурологічні підходи, принципи і методи наукового пізнання. Системно-структурний підхід застосовано для дослідження українсько-польських культурних взаємодій у польському соціокультурному просторі першої чверті ХХІ століття. Формальний та компаративний методи застосовано для аналізу інституційних особливостей українсько-польського діалогу культур. Аналітичний метод використовувався для аналізу та узагальнення основних положень публікацій, присвячених українсько-польському театральному діалогу.

Наукова новизна дослідження полягає у розгляді українського театру у польському соціокультурному просторі першої чверті ХХІ століття і розкритті його як складової транскультурного діалогу, інструмента формування національно-культурної ідентичності в умовах війни в Україні та пов'язаної з нею вимушеної міграції. Обґрунтовано, що український театр у Польщі функціонує як активний агент транскультурних театральних практик, що трансформує польське театральне поле і сприяє переосмисленню образу України в європейському культурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Сформований у ході дослідження корпус матеріалів охоплює як стабільні інституційні формати (довготривалі програмні лінії, копродукції, репертуарні позиції), так і короточасні події структури (гастрольні покази, сценічні читки, фестивальні презентації), що уможлиблює проведення аналізу інституційного поля, географічних вузлів, форматів репрезентації та тематичних ліній українського театру в Польщі. Такий підхід дозволяє розглядати зібраний матеріал як емпіричну карту присутності українського театру в польському соціокультурному просторі першої чверті ХХІ століття.

Одним із найвиразніших прикладів довготривалої програмної присутності є Scena Ukraińska в Інституті імені Єжи Гротовського у Вроцлаві, яка від 2023 року функціонує як окрема програмна лінія, спрямована на підтримку молодих українських режисерів, акторів і драматургів у Польщі. Репертуар цієї сцени формують, зокрема, спектаклі незалежного Teatru Ukraińskiego GAS, серед яких документальна монодрама *Słodko-kwaśne*, що через біографічний наратив мешканки зруйнованого села на Харківщині репрезентує досвід повномасштабної війни та вимушеного переселення (Instytut im. Jerzego Grotowskiego, 2022–2024).

На протилежному полюсі інституційної тривалості розташовуються короточасні події формати – кількадевні фестивалі та окремі покази, які концентрують увагу публіки на українських театральних репрезентаціях війни й міграції протягом обмеженого часу. До них належать, зокрема, Ogólnopolskie Dni Teatru Ukraińskiego в Театрі імені Стефана Ярача в Ольштині, що об'єднують українські трупи з різних міст Польщі (Teatr im. Stefana Jaracza w Olsztynie, 2025), а також програма «Wojna trwa» у Teatrze Polskim w Bydgoszczy з показами вистави *Życie na wypadek wojny*, яка поєднує польські та українські творчі колективи й артикулює досвід

повсякденності в умовах війни (Teatr Polski w Bydgoszczy, 2025). Зіставлення довготривалих програм і подієвих форматів дозволяє інтерпретувати репертуарний перелік як карту інституційних режимів присутності українського театру в Польщі від стабілізованих платформ до епізодичних, однак символічно насичених появ.

У географічному вимірі найбільш чітко окреслюється низка міських центрів, які виконують функцію концентрації української театральної присутності. Вроцлав постає як один із ключових осередків завдяки програмі *Scena Ukraińska / Українська сцена* Інституту імені Єжи Гротовського, що позиціонується як перша постійна українська сцена в польському інституційному полі та реалізується у співпраці з *Grupą Artystyczną TERAZ (GAS)*, маючи власну куровану лінію показів, читок і перформансів ((Instytut im. Jerzego Grotowskiego, 2022–2024). У межах цієї програми презентуються незалежні українські колективи, авторські проекти, що поєднують документальні свідчення, біографічні наративи та елементи музичного кабаре. В програмних описах такі вистави позиціонуються своєрідними «підручниками» української історії для польської аудиторії, де театральна форма одночасно виконує просвітницьку, емпатійну та політично-репрезентативну функції. Завдяки тривалості дії цієї сцени Вроцлав набуває статусу лабораторії довготривалого культурного трансферу, у межах якої українські митці отримують інфраструктуру для показів та інституційно захищений простір суб'єктної репрезентації.

Варшава в корпусі кейсів постає як центр, у якому перехрещуються репертуарні театри, незалежні ініціативи та транскордонні кооперації. Показовим прикладом є вистава «*Borderline*» у *Teatrze Rampa*, створена польсько-українським творчим колективом і репрезентована в польських медіа як спектакль про досвід біженства, перетин кордонів і вимушену адаптацію в новому соціальному середовищі (*Borderline*, 2022–2023). У цьому проєкті українські історії вписуються в широкий дискурс біженського театру, а сценічна мова поєднує документальні свідчення, мультимедійні вставки та фізичний театр, дозволяючи артикулювати досвід перманентної «пограничності» як тілесний і емоційний стан. Типологія форматів репрезентації дозволяє розрізняти різні режими присутності українського театру в польському інституційному полі. Типологізація дає змогу перейти від опису окремих подій до аналізу структурних моделей, у межах яких відбувається репрезентація українського театрального досвіду в Польщі.

Найбільш очевидним є формат гостьових показів готових спектаклів українських репертуарних театрів – як у межах спеціалізованих подій на кшталт днів українського театру в Ольштині, так і в структурі ширших фестивальних програм. У цих випадках інституція приймаючого театру або фестивалю функціонує передусім як посередник і платформа для презентації, тоді як художня відповідальність за зміст і форму сценічного висловлювання залишається на стороні українських колективів. Такий формат забезпечує публічну видимість українського репертуару та символічну присутність української культури в польському театральному просторі, однак, як правило, не призводить до тривалих інституційних змін усередині польських театрів і не формує сталих механізмів інтеграції українських митців.

Другий формат репрезентації утворюють копродукції, у межах яких польські театри виступають співвиробниками проєктів, залучаючи українських митців на рівні режисури, драматургії, акторського складу чи сценографії. Характерними прикладами такого типу співпраці є вистава «*Borderline*» у театрі «*Рампа*», а також проєкт «*Життя у разі війни*» («*Życie na wypadek wojny*»), що поєднує ресурсні та творчі можливості театрів Бидгоща й Торуні (Teatr Polski w Bydgoszczy, 2025). Ці кейси фіксують перехід від моделі символічної гостинності до режиму розподіленої відповідальності за репрезентацію досвіду війни та міграції, а також засвідчують інституційну інтеграцію

українських митців у польські трупи й програмні стратегії. У подібній логіці функціонує і танцювальний проєкт «Щохвилини Батьківщина» («Every Minute Motherland») хореографа Мацея Кузмінського, створений у міжнародній співпраці з українськими та польськими виконавцями і представлений, зокрема, на польських сценах. Досвід біженства тут артикулюється мовою контемпорарі-дансу та документальної хореографії (Kuźmiński, 2025).

Третій кластер форматів репрезентації пов'язаний з незалежними та діаспорними ініціативами, які функціонують переважно на перетині мистецьких практик і активістських стратегій. Копродукції з Театром імені Максима Горького (Maxim Gorki Theater, 2025) та «Драматичного театру столичного міста Варшави» («Teatrem Dramatycznym m.st. Warszawy») (Wolińska, 2024) демонструють інший режим репрезентації українського досвіду, який проходить через «перформанс можливостей», у межах якого війна та міграція осмислюються крізь призму тілесної вразливості. Такі ініціативи, як правило, перебувають поза стабільними програмами репертуару, однак формують сегмент театрів міграції, у якому український досвід війни перетинається з дискурсами гендеру, тілесності, розширюючи поле інтерпретації та ускладнюючи домінуючі моделі репрезентації.

Вагомий сегмент репрезентацій у сформованому корпусі становлять дитячі та освітні проєкти, які функціонують на перетині культурної інтеграції, педагогіки й м'яких терапевтичних практик. Аналіз матеріалу дозволяє простежити, яким чином українсько-польські театральні інституції, зокрема Театр Ляльок «Гулівер», а також регіональні лялькові театри й освітні платформи, пов'язані з фестивалем «Лялька» («Lalkanielalka») в Кельцях, розробляють білінгвальні спектаклі, адресовані дітям біженців і дітям зі змішаних родин. Зокрема, у виставі «Незвичайні світи барона Мюнхгаузена» («Niezwykłe światy barona Münchhausena») жанрові коди казки й пригодницької оповіді використовуються для делікатної артикуляції тем вимушеної розлуки з домом і поступової адаптації до нового соціокультурного середовища (Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalkowych i Animacji, 2025; Teatr Lalek Guliwer, 2025). У межах цих форматів театр виконує одночасно інтеграційну, освітню й підтримувальну функції, тоді як тема війни присутня переважно як тло, що структурує життєві обставини персонажів, не перетворюючись на домінуючий драматургічний мотив.

Тематичний аналіз дозволяє виокремити кілька провідних ліній репрезентації України в польському театральному просторі. Першою й найбільш репрезентованою є лінія війни та біженства, у межах якої вистави «Життя у разі війни» («Życie na wypadek wojny»), проєкти «Українська сцена» («Sceny Ukraińskiej») у Вроцлаві, а також низка показів у рамках фестивалю «Напрямок Схід» («Kierunek Wschód») формують різні модуси артикуляції досвіду насильства та вимушеної мобільності від документальних форм і свідчень до метафоричних сюжетів, зосереджених на мотивах втрати дому, «життя на валізах» і тривалого перебування в інтервалі між минулим та невизначеним майбутнім. У цих репрезентаціях війна постає не лише як фронтовий досвід, а передусім як трансформація повсякденності, розірваність часових і просторових зв'язків, а також як «повільна травма», пов'язана з повсякденними рішеннями щодо виїзду, повернення й відповідальності за близьких.

Друга тематична лінія пов'язана з тілесністю, queer-нарративами та деконструкцією культурного канону. Проєкт «Fucking Truffaut» пропонує радикальне переосмислення усталених кліше репрезентації війни, відштовхуючись від відомої тези Франсуа Трюффо про ризик перетворення будь-якого мистецького висловлювання про війну на проєкцію мілітаризованого дискурсу. Сценічні стратегії цього проєкту спрямовані на розкладання таких дискурсів на складові елементи й пошук можливостей

для емансипативної, а не виключно травматичної артикуляції досвіду (Wolińska, 2024; Maxim Gorki Theater Berlin, 2025). У подібних роботах український досвід війни вступає в діалог із європейськими дебатами про репрезентацію насильства, тілесну вразливість і політику афектів, виходячи за межі бінарної опозиції «жертва – герой».

Третя тематична лінія охоплює дитинство, гру та прагнення до «нормальності попри війну». Дитячі вистави, міжкультурні майстерні та інтерактивні формати, зафіксовані у корпусі, працюють із темою війни опосередковано, через сюжети про подорожі, уявні світи, дружбу й співіснування різних мов і культур. У цьому сегменті театр постає як простір, у якому діти отримують можливість програвати нові соціальні ролі, домовлятися про правила спільного життя та осмислювати власний досвід переміщення без прямого занурення в травматичні наративи.

Четверта тематична вісь пов'язана з історичною пам'яттю, колоніальним насильством і деколонізацією канону. Вистави на кшталт «Історія України» («Historia Ukrainy») у межах «Української сцени» («Sceny Ukraińskiej»), а також окремі фестивальні проекти, що вписують повномасштабне вторгнення 2022 року в довший історичний контекст імперської політики щодо України, працюють із реконструкцією «довгої історії» насильства, асиміляції та опору. У цьому вимірі український театр у Польщі виконує функцію перекладу історичної пам'яті, пропонуючи польській аудиторії нові оптики прочитання спільної польсько-української історії та деконструючи стереотипні образи «східного сусіда» в польському культурному уявленні.

Аналіз інституційної логіки й медіарепрезентацій дозволяє зафіксувати напругу між солідарністю, інструменталізацією та інтеграцією. З одного боку, після 2022 року простежується хвиля жестів підтримки: театри відкривають сцени для благодійних показів, організовують збори коштів, включають українські спектаклі до фестивальних програм, декларуючи політичну солідарність із Україною. З іншого боку, польська театральна критика звертає увагу на ризики перетворення українського досвіду на «видовище чужих страждань», коли воєнні сюжети стають домінантним тематичним ресурсом без глибшої трансформації інституційної екосистеми (Mrozek, 2025). У цьому контексті принципового значення набувають ті кейси, у яких українські митці беруть участь у формуванні програмних рішень, репертуарної політики та управління проектами, виходячи за межі ролі запрошених «свідків» війни.

На рівні довготривалих інституційних змін показовими є копродукції та резиденційні програми, проаналізовані у дослідженні Р. Бороха і А. Коженювської-Бігун «Український театр у вигнанні: тематичне дослідження, Польща» («Ukrainian Theatre in Exile: A Case Study, Poland»), де розглядається створення спеціальних ліній підтримки українського театру в екзилі та поступова інтеграція українських митців у структури польських інституцій (Boroch, Korzeniowska-Bihun, 2024). Представлений у цій статті корпус кейсів емпірично деталізує ці висновки, демонструючи як приклади багаторічних співпраць (зокрема, програми «Українська сцена» («Sceny Ukraińskiej») чи регулярну присутність українських спектаклів «На схід» («Kierunku Wschód»)), так і разові акції, які, попри інтенсивну медійну підтримку, не переходять у сталі механізми співпраці.

Окремий аналітичний вимір стосується онлайн-репрезентації українського театру в польському медіапросторі. Офіційні сайти театрів (Instytut im. Jerzego Grotowskiego, Teatr Polski w Bydgoszczy, Teatr Rampa, Teatr Guliwer), фестивальні ресурси (Kierunek Wschód, Wschód–Zachód, Lalkanielalka, Gdański Festiwal Szekspirowski), а також профілі проектів у соціальних мережах забезпечують базову видимість українських вистав. Однак ця видимість є нерівномірною. Частина інституцій підтримує системні цифрові архіви з афішами, анотаціями, фотографіями й

відеоматеріалами, що дозволяє реконструювати репертуар за кілька років. Інші обмежуються короткими анонсами в соціальних мережах, які швидко зникають із публічного обігу. На порталах на кшталт e-teatr.pl репрезентація українського театру також має фрагментарний характер. Перевага зазвичай надається прем'єрам у великих містах і фестивалювальним подіям, тоді як локальні, дитячі та діаспорні ініціативи залишаються майже невидимими.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сукупність географічних, інституційних, форматних і тематичних спостережень дозволяє трактувати зафіксований рівень української присутності в польському театрі як мінімально гарантований, але не вичерпний. Верифіковані та частково верифіковані кейси окреслюють мережу стабільних осередків і транзитних маршрутів, водночас існує доволі широке «сіре поле» локальних, аматорських і напівформальних ініціатив, які наразі не мають сталих цифрових відбитків. У цьому сенсі емпіричний матеріал дослідження постає інструментом подальшої наукової розвідки. Він окреслює контури транскультурного простору, у межах якого український театр у Польщі функціонує водночас як носій національно-культурної ідентичності, агент політики пам'яті та учасник інституційної трансформації польського театрального поля, відкриваючи перспективи для поглиблених досліджень рецепції, польових інтерв'ю й порівняльного аналізу з іншими країнами українського театру в екзилі.

Українська театральна присутність у Польщі організована як мережа різної щільності, у межах якої ключові міські центри Вроцлав, Варшава, Бидгощ, Торунь, Ольштин, Білосток, Гданськ та інші виконують функції хабів культурного трансферу, тоді як окремі театри й фестивалі виступають посередниками між українськими митцями та польською публікою. Довготривалі програми на кшталт «Sceny Ukraińskiej», систематична включеність українських театрів до програмних ліній «Напрямок Схід та Схід-Захід» («Kierunek Wschód i Wschód-Zachód»), а також поодинокі, проте показові участі у великих фестивалях, зокрема, «Гданський шекспірівський фестиваль» («Gdańskiego Festiwalu Szekspirowskiego»), окреслюють поле, у якому український театр набуває водночас статусу інтегрованого елемента локальних репертуарних структур і маркованого «іншого», позначеного досвідом війни та міграції. Зафіксована мережа міст і інституцій постає як мінімально гарантована конфігурація, що свідчить про формування стійких каналів транскордонної циркуляції українських сценічних практик.

Типологізація форматів репрезентації дозволила встановити, що український театр у Польщі функціонує в кількох відмінних, проте взаємопов'язаних режимах: гостьові покази українських репертуарних театрів; копродукційні проекти польських інституцій за участі українських режисерів, драматургів і акторів; незалежні та діаспорні ініціативи театрів біженців; дитячі й освітні вистави; а також транскультурні перформативні проекти. Розбіжності між цими форматами простежуються як у тривалості присутності, від разових гастролей до довготривалих програм і стабільної репертуарної інтеграції, так і від солідарних жестів екстреної підтримки після 2022 року до структурованих форм співтворчості, за яких українські митці залучені до програмотворчих процесів, труп і кураторських команд польських театрів. Саме поєднання зазначених форматів дозволяє розглядати український театр у Польщі як комплексний феномен, що охоплює одночасно гуманітарну реакцію, інструменти культурної дипломатії та механізми довготривалої інституційної інтеграції.

Аналіз тематичних ліній репрезентації України й війни на польській сцені засвідчив домінування, втім не монополію воєнної проблематики. У корпусі кейсів чітко артикульовано досвід біженства, втрати дому, «призупиненого життя» та адаптації в нових соціокультурних середовищах. Водночас фіксуються наративи

дитинства й так званої «нормальності попри війну», притаманних дитячим і підлітковим виставам, які презентують теми міграції через казкові, ігрові та освітні сюжети. Окремий сегмент становлять проекти, зосереджені на тілесності й гендері, у яких українські митці постають і як носії травматичного досвіду, і як суб'єкти складних та багатовимірних політичних ідентичностей. Паралельно простежується лінія історичної рефлексії, що вписує повномасштабну війну в ширші колоніальні та постколоніальні сюжети, деконструє усталені схеми «Схід-Захід» і тестує потенціал деколонізації театрального канону. Сукупність цих тематичних блоків підтверджує евристичну придатність теоретичних висновків Theatre of Migration і Memory Studies, у межах яких театр осмислюється як медіатор культурної пам'яті та простір артикуляції багатоекторних, часто суперечливих наративів війни й мобільності.

Окремим підсумковим спостереженням є зафіксована напруга між режимами солідарності, символічної інструменталізації травми та інституційної інтеграції українських митців. З одного боку, демонструється висока інтенсивність солідарних практик: створення окремих сцен і фестивальних ліній для українських театрів, присвячені Україні тематичні блоки, благодійні покази та освітні програми для дітей-біженців. З іншого боку, критичний дискурс довкола польських постановок про війну в Україні вказує на ризик перетворення українського досвіду на «видовище чужих страждань» і відтворення асиметричних позицій між тими, хто репрезентує, і тими, кого репрезентують, що корелює з міжнародними дебатами щодо етики репрезентації в межах Theatre of Migration. Водночас копродукційні проекти, довготривалі програми та включення українських митців до керівних структур та штату польських театрів засвідчують можливість переходу від символічної підтримки до глибшої інституційної інтеграції, за якої український театр не лише представлений, а й отримує можливість впливати на локальні культурні політики та репертуарні стратегії.

З теоретико-культурологічної перспективи проведене дослідження уточнює й розширює наявні підходи до Theatre of Migration, культурного трансферу та політики пам'яті, демонструючи український театр у Польщі як активного агента, а не виключно об'єкт гуманітарної підтримки. Визначення інституційних осередків, форматів репрезентації та тематичних ліній дозволяє конкретизувати, яким чином українські вистави й копродукції інтегруються у європейські мережі театрів міграції, впливають на переосмислення образу України в польському культурному полі та трансформують конфігурацію самого польського театрального канону. Запропонований аналіз показує, що український театр у Польщі одночасно функціонує як інструмент артикуляції травматичного досвіду війни, ресурс культурної дипломатії та лабораторія нових форм міжкультурної співтворчості, пов'язаних із розширенням концепту солідарності та переглядом ієрархій між «центром» і «периферією».

Зауважимо, що характер наявної джерельної бази та динаміка самого явища подеколи обмежували проведення дослідження. Сформований корпус кейсів фіксує мінімально гарантований рівень присутності українського театру в Польщі, тоді як значна частина ініціатив залишається в «сірій зоні» фрагментарних онлайн-анонсів, локальних афіш, неповністю збережених програмок або недостатньо задокументованих аматорських і діаспорних практик. Нерівномірність онлайн-репрезентацій, відмінності в якості архівації на сайтах театрів і фестивалів, а також відсутність систематичних даних про рецепцію польської публіки обмежують можливості проведення повноцінного наукового аналізу. Перспективними напрямками подальших досліджень вбачається проведення поглиблених польових інтерв'ю з кураторами, режисерами та акторами, аналіз рецепції українських вистав польською аудиторією, порівняльні студії українського театру в інших європейських країнах, а також розширення корпусу за рахунок регіональних, аматорських і діаспорних ініціатив. Поєднання таких

емпіричних кроків із подальшим розвитком теоретичного апарату Theatre of Migration, Memory Studies і культурного трансферу дозволить точніше оцінити довготривалі трансформації, які український театр у Польщі ініціює в європейському соціокультурному просторі першої чверті ХХІ століття.

Бібліографічний список

- Bal, E., 2023. Rozszczelnianie pola językowej uznawalności. O mobilności kulturowej dramatu ukraińskiego w Polsce po 24 lutego 2022. *Pamiętnik Teatralny*, 4 (72), s.81–97. DOI: 10.36744/pt.1585.
- Bishop, C. 2012. *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. London : Verso.
- Borderline, 2022–2023) Scena polsko-ukraińska. Teatr Rampa m.st. Warszawy. Available at : <<https://teatr-rampa.pl/spektakl/borderline/>> (дата звернення 01.12.2025).
- Boroch, R. and Korzeniowska-Bihun, A., 2024. Ukrainian Theatre in Exile: A Case Study, Poland (Український театр у вигнанні: тематичне дослідження, Польща). *Qeios*. DOI: 10.32388/L24BD0.
- Cox, E., 2014 *Theatre & Migration*. Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan.
- Erl, A., 2011. *Memory in Culture*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Instytut im. Jerzego Grotowskiego. Scena Ukraińska / Українська сцена. Program, 2022–2024. Available at : <<https://grotowski-institute.pl>> (дата звернення 15.10.2025).
- Kręglewska, K. 2023. Teatr wobec wojny. O praktykowaniu wdzięczności. *Konteksty. Polska Sztuka Ludowa*, 340 (1-2), s. 80–92. doi: 10.36744/k.1675. Available at : <<https://czasopisma.ispan.pl/index.php/k/article/view/1675>> (дата звернення 11.11.2025).
- Kuźmiński, M., 2025. Every Minute Motherland. Project description. Available at : <<https://theplace.org.uk/events/every-minute-motherland>> (дата звернення 15.11.2025).
- Maxim Gorki Theater Berlin, n.d. Available at : <<https://www.gorki.de/de/fucking-truffaut>>
- Meerzon, Y., 2012. *Performing Exile, Performing Self: Drama, Theatre, Film*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Meerzon, Y., 2020. Precarious Bodies in Performance Activism and Theatres of Migration. In: McNeil D., Meerzon Y., Dean D. (eds.). *Migration and Stereotypes in Performance and Culture*. Cham : Palgrave Macmillan, p. 69–86.
- Meerzon, Y., Wilmer, S. E. (eds.), 2023. *The Palgrave Handbook of Theatre and Migration*. Cham : Palgrave Macmillan.
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalkowych i Animacji LALKANIELALKA, n.d. Teatr Lalki i Aktora «Kubuś» w Kielcach. Available at : <<https://teatrklubus.pl>> (дата звернення 25.11.2025).
- Mrozek, W., Jasińska, M., 2025. Nuda cudzego cierpienia. Teatr w Polsce wobec Ukrainy, Ukraińców i Ukrainek u progu czwartego roku pełnoskalowej inwazji. *Didaskalia*, 185. s. 6–25. Available at : <<https://didaskalia.pl/pl/artykul/nuda-cudzego-cierpienia>> (дата звернення 15.11.2025).
- Teatr im. Stefana Jaracza w Olsztynie, n.d. Ogólnopolskie Dni Teatru Ukraińskiego. Available at : <<https://teatr.olsztyn.pl>> (дата звернення 01.12.2025).
- Teatr Lalek Guliwer, n.d. Niezwykłe światy barona Münchhausena. Available at : <https://teatrguliwer.waw.pl> (дата звернення 15.11.2025).
- Teatr Polski w Bydgoszczy, n.d. Życie na wypadek wojny. Available at : <<https://www.teatrpolski.pl/spektakle/zycie-na-wypadek-wojny/>> (дата звернення 14.12.2025).

Wolińska, A., 2024. *Laboratorium wojny*. Teatr. 2024. Nr 10. Available at : <<https://archiwum.teatr-pismo.pl/23470-laboratorium-wojny/>> (дата звернення 12.10.2025).

References

- Bal, E., 2023. Rozszczelnianie pola językowej uznawalności. O mobilności kulturowej dramatu ukraińskiego w Polsce po 24 lutego 2022 [Opening the field of linguistic recognisability. On the cultural mobility of Ukrainian drama in Poland after 24 February 2022]. *Pamiętnik Teatralny*, 72(4), pp. 81–97. <https://doi.org/10.36744/pt.1585>. (in Polish).
- Bishop, C., 2012. *Artificial Hells: Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. London: Verso.
- Borderline, 2022–2023. *Scena polsko-ukraińska [Polish–Ukrainian stage]*. Teatr Rampa m.st. Warszawy. Available at: <https://teatr-rampa.pl/spektakl/borderline/> (Accessed: 1 December 2025). (in Polish)
- Boroch, R. and Korzeniowska-Bihun, A., 2024. Ukrainian Theatre in Exile: A Case Study, Poland. *Qeios*. <https://doi.org/10.32388/L24BD0>. (in English)
- Cox, E., 2014. *Theatre & Migration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. (in English)
- Erl, A., 2011. *Memory in Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. (in English)
- Instytut im. Jerzego Grotowskiego, 2022–2024. *Scena Ukraińska / Ukraińska scena [Ukrainian Stage]*. Programme. Available at: <https://grotowski-institute.pl> (Accessed: 15 October 2025). (in Polish)
- Kręglewska, K., 2023. Teatr wobec wojny. O praktykowaniu wdzięczności [Theatre in the face of war. On practising gratitude]. *Konteksty. Polska Sztuka Ludowa*, 340(1–2), pp. 80–92. <https://doi.org/10.36744/k.1675>. Available at: <https://czasopisma.ispan.pl/index.php/k/article/view/1675> (Accessed: 11 November 2025). (in Polish)
- Kuźmiński, M., 2025. *Every Minute Motherland*. Project description. Available at: <https://theplace.org.uk/events/every-minute-motherland> (Accessed: 15 November 2025). (in English)
- Maxim Gorki Theater Berlin, n.d. *Fucking Truffaut*. Available at: <https://www.gorki.de/de/fucking-truffaut> (Accessed: 15 November 2025). (in English)
- Meerzon, Y., 2012. *Performing Exile, Performing Self: Drama, Theatre, Film*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. (in English)
- Meerzon, Y., 2020. Precarious bodies in performance activism and theatres of migration. In: McNeil, D., Meerzon, Y. and Dean, D. (eds.) *Migration and Stereotypes in Performance and Culture*. Cham: Palgrave Macmillan, pp. 69–86. (in English)
- Meerzon, Y. and Wilmer, S.E. (eds.), 2023. *The Palgrave Handbook of Theatre and Migration*. Cham: Palgrave Macmillan. (in English)
- Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalkowych i Animacji LALKANIELALKA, n.d. *Teatr Lalki i Aktora «Kubuś» w Kielcach [Kubuś Puppet and Actor Theatre in Kielce]*. Available at: <https://teatrklubus.pl> (Accessed: 25 November 2025). (in Polish)
- Mrozek, W. and Jasińska, M., 2025. Nuda cudzego cierpienia. Teatr w Polsce wobec Ukrainy, Ukraińców i Ukrainek u progu czwartego roku pełnoskalowej inwazji [The boredom of others' suffering. Theatre in Poland towards Ukraine and Ukrainians at the threshold of the fourth year of the full-scale invasion]. *Didaskalia*, 185, pp. 6–25. Available at: <https://didaskalia.pl/pl/artykul/nuda-cudzego-cierpienia> (Accessed: 15 November 2025). (in Polish)

- Teatr im. Stefana Jaracza w Olsztynie, n.d. *Ogólnopolskie Dni Teatru Ukraińskiego* [*National Days of Ukrainian Theatre*]. Available at: <https://teatr.olsztyn.pl> (Accessed: 1 December 2025). (in Polish)
- Teatr Lalek Guliwer, n.d. *Niezwykłe światy barona Münchhausena* [*The extraordinary worlds of Baron Münchhausen*]. Available at: <https://teatrguliwer.waw.pl> (Accessed: 15 November 2025). (in Polish)
- Teatr Polski w Bydgoszczy, n.d. *Życie na wypadek wojny* [*Life in case of war*]. Available at: <https://www.teatrpolski.pl/spektakle/zycie-na-wypadek-wojny/> (Accessed: 14 December 2025). (in Polish)
- Wolińska, A., 2024. Laboratorium wojny [Laboratory of war]. *Teatr*, 10. Available at: <https://archiwum.teatr-pismo.pl/23470-laboratorium-wojny/> (Accessed: 12 October 2025). (in Polish)
- Стаття надійшла до редакції 24.12.2025 р.

S. Sadovenko

UKRAINIAN THEATRE IN THE POLISH SOCIO-CULTURAL SPACE OF THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY AS A COMPONENT OF TRANSCULTURAL DIALOGUE

The article examines Ukrainian theater in the Polish socio-cultural space of the first quarter of the 21st century as a component of transcultural dialogue, a tool for forming national and cultural identity in the context of the war in Ukraine and the forced migration associated with it. Its role in shaping performative practices of solidarity is determined, institutional integration, and decolonization of cultural narratives is determined. The purpose of scientific research is to understand the representation of Ukrainian theater in Poland as a transcultural phenomenon of the period under study. Special attention is paid to the analysis of representation formats (guest screenings, co-productions, educational projects) and thematic lines (war, refugee, historical memory, etc.) of Ukrainian theater in Poland in its geographical centers (Wrocław, Warsaw, Bydgoszcz). Empirical data on Ukrainian theater in Poland as a complex phenomenon combining a humanitarian response to the war, tools of cultural diplomacy, and mechanisms of institutional integration are systematized and analyzed. It is shown that Ukrainian theater in Poland functions as an active agent of transcultural theater practices, which transforms the Polish theater field and contributes to the rethinking of the image of Ukraine in the European cultural space. It has been proven that Ukrainian theater in Poland plays a significant role in the formation of cross-border solidarity, the renewal of cultural memory, and the integration of Ukrainian artists into European networks of theaters of migration (Theatre of Migration). Such initiatives expand the boundaries of recognition and understanding of Ukrainian culture, influence repertoire strategies, and the politics of memory, promote mutual understanding and social integration, create space for Ukrainian-Polish cultural dialogue, overcome stereotypes, forming shared values and achieving new models of social interaction and cultural diplomacy.

Key words: *Ukrainian theater, theater art, Ukrainian-Polish cultural dialogue, theater practices, transcultural dialogue, national-cultural identity, dialogue of cultures, theater of migration, co-production, historical memory, intercultural communication, Poland, Ukraine, cultural diplomacy, socio-cultural space of the first quarter of the 21st century.*